

GIÁ TRỊ BIỂU TƯỢNG “CÂY XÀ NU” TRONG TRUYỆN NGẮN “RỪNG XÀ NU” (NGŨ VĂN 12 NÂNG CAO)

○ ThS. HOÀNG VĂN VINH* - ThS. LỖ BÁ ĐẠI**

Tiếp nối thành công của tiểu thuyết Đất nước đứng lên, năm 1965, nhà văn Nguyễn Ngọc (Nguyễn Trung Thành) viết truyện ngắn *Rừng xà nu*, thể hiện đậm đặc tính sử thi và cảm hứng lãng mạn. Có thể nói, đây là một bản «trường ca» hào hùng của đồng bào Tây Nguyên, chạm đến chiều sâu những vấn đề lớn của dân tộc, của con người Việt Nam trong kháng chiến chống Mĩ. Nếu như Đất nước đứng lên khắc họa thành công hình tượng nhân vật Núp với một chân lí lớn lao mà giản dị: người Tây Nguyên có thể đánh được giặc Pháp, thì *Rừng xà nu* lại kể về cả thế hệ những con người đánh Mĩ trong sự «tương chiếu» qua hình tượng «xà nu» - một biểu tượng (symbol), hàm chứa những giá trị góp phần thể hiện tư tưởng nội dung và nghệ thuật của thiên truyện. Vì vậy, việc «giải mã» được những giá trị biểu tượng của hình tượng này chính là một trong những biện pháp cần thiết để tiếp cận chiều sâu của tác phẩm.

1. Trong một tác phẩm văn học, không phải bất cứ chi tiết, hình ảnh, nhân vật nào đều trở thành biểu tượng mà chỉ có những gì *lí giải cho hình tượng nhân vật và giá trị của tác phẩm* mới làm nên biểu tượng. Biểu tượng của tác phẩm thường xuất hiện với tần suất cao đi theo sự kiện, hành động và có những phẩm chất tương đồng với nhân vật. Muốn «giải mã» được biểu tượng phải đặt những biểu tượng đó trong mối quan hệ chặt chẽ, soi chiếu với hình tượng nhân vật của tác phẩm.

«Cây xà nu» là hình tượng trung tâm xuyên suốt, góp phần thể hiện chủ đề tư tưởng của thiên truyện và được xuất hiện với mật độ dày đặc. Mở đầu truyện ngắn là hình ảnh hàng ngàn, hàng vạn cây xà nu, «đến hết tầm mắt cũng không thấy gì khác ngoài những đồi xà nu nối tiếp tới chân trời»; và ở phần cuối, hình ảnh cánh rừng

xà nu lại xuất hiện. Hình tượng này tồn tại dưới nhiều dạng thể và biến thể, có khi được gọi về từ trong kí niệm, có lúc lại hiện ra trước mắt. Khi là *rừng xà nu*, *đồi xà nu*, *cây xà nu*; lúc lại là *thân xà nu*, *cành xà nu*, *vỏ xà nu*, *nhựa xà nu*, *lá xà nu*, *lửa xà nu*, *khói xà nu*, *máu xà nu*,... «Cây xà nu» đã trở thành bối cảnh làm nền cho cuộc đời bi tráng của Tnú và cho đêm đồng khởi của buôn làng Xô Man.

Cây xà nu trở thành biểu tượng cho con người Tây Nguyên bởi giữa cây và người có sự gắn bó thân thiết, quen thuộc và những phẩm chất tương đồng. Xà nu là một loài cây thuộc họ thông, chắc khoẻ, giàu sức sống, sinh sôi nảy nở rất nhanh và luôn ham ánh sáng mặt trời. Cây xà nu lại gắn bó thân thiết với cuộc sống người Tây Nguyên. Lửa xà nu luôn đở bếp nhà dân, bếp nhà Ưng chung của buôn làng. Khói xà nu đen nhẻm thân hình những đứa trẻ làng Xô Man,... Người dân làng Xô Man sinh ra dưới bóng cây xà nu, lớn lên cùng với cây xà nu và khi chết đi họ cũng lại nằm với bạt ngàn cánh rừng xà nu. Chính điều này đã đưa Nguyễn Trung Thành đến với ý tưởng dùng hình tượng «xà nu» làm biểu tượng cho con người Tây Nguyên. Nhà văn đã tìm đến cây xà nu để gửi gắm những suy tư sâu sắc về con người, về cuộc sống Tây Nguyên. Chính vì thế, *cây xà nu mang ý nghĩa biểu tượng cho sức sống bất diệt và những phẩm chất cao đẹp của người dân Tây Nguyên*.

Cây xà nu hiện thân cho sức sống kiên cường, bất khuất của người dân Tây Nguyên. Rừng xà nu được gọi tả với ba lửa cây chính, tương ứng với ba thế hệ người dân làng Xô Man. Hình ảnh «*những cây xà nu cổ thụ*» là biểu tượng cho lớp

* Trường THPT Yên Khánh B - Ninh Bình

** Học viện Cảnh sát nhân dân

người già từng trải như cụ Mết - «ngực cụ Mết căng như một cây xà nu lớn». Những cây xà nu cổ thụ vững chãi trước giông bão, trước bom đạn, «ưỡn tấm ngực lớn của mình ra che chở cho làng». Hình ảnh này «ứng chiếu» với hình ảnh cụ Mết - người già làng từng trải nhiều kinh nghiệm, từng trụ vững trên mảnh đất Tây Nguyên, kinh qua nhiều khó khăn thử thách; là một «đấu nối lịch sử» giữa hai thời kì kháng chiến chống Pháp và chống Mĩ, làm chỗ dựa cho cả buôn làng. Hình ảnh cụ Mết luôn được so sánh với hình ảnh cây xà nu lớn: bàn tay rắn chắc của cụ thô ráp như vỏ cây xà nu sần sùi, ngực cụ đỏ au, giọng nói ồ ồ nghe như tiếng âm vọng của rừng xà nu,... Hình ảnh «những cây xà nu đã trưởng thành» là biểu tượng cho lớp người đang được tôi luyện cho chiến đấu như Tnú, Mai, Dít. Những thân cây này bom đạn có thể làm cho chúng bị thương nhưng những vết thương ấy sẽ «chóng lành như trên một thân thể cường tráng». Những người như Tnú, Mai, Dít căng tràn nhựa sống. Tuổi trẻ của họ đang được tôi luyện trong thử thách đấu tranh, trong bom đạn. Vượt lên trên tất cả, họ vẫn kiên cường trụ vững như cây xà nu bám rễ bền chặt vào đất đỏ Tây Nguyên. Còn «những cây xà nu mới mọc» lại tượng trưng cho lớp thiếu niên, những người như cậu bé Heng. Tuy mới mọc, nhưng lá của những cây xà nu non đã xanh rờn, ngọn nhọn hoắt hình mũi tên lao thẳng lên bầu trời. Những đứa trẻ như Heng rất linh hoạt, năng động, nhiệt tình, tuy còn nhỏ nhưng đã biết tự tạc mình theo hình ảnh của thế hệ cha anh hướng về ánh sáng của Đảng, cách mạng.

Sự tương chiếu của biểu tượng cây xà nu với con người Xô Man được khắc họa đậm nét ở sự bi thương, hùng tráng. Vị trí «Làng ở trong tâm đại bác...» đã đặt con người và những đồi xà nu trong sự tàn phá khủng khiếp của kẻ thù. Hàng ngàn, hàng vạn cây không cây nào không bị thương. Có những cây bị chặt đứt ngang nửa thân mình đổ ào ào như trận bão, lại có những cây đã gục xuống vĩnh viễn. Song song với những đau thương của xà nu là những mất mát của con người trước sự hủy hoại của quân giặc. Bà Nhan, anh Xút, mẹ con Mai mãi mãi ra đi trước tội ác của kẻ thù. Những vết thương vón lại từng cục máu trên lưng Tnú giống như từng «cục máu lớn»

đen và đặc quện của xà nu, mười đầu ngón tay bị cụt của Tnú đã từng rừng rực cháy nhựa xà nu.

Nhưng vượt qua những đau thương, mất mát, «rừng xà nu» đã trở thành biểu tượng cho sức sống bất diệt, anh dũng của dân làng Xô Man, của dân tộc Tây Nguyên. Nếu nhựa cây xà nu được truyền nguyên vẹn từ những cây cổ thụ sang những cây mới mọc thì dòng máu Tây Nguyên bất khuất cũng được truyền vẹn nguyên từ lồng ngực thế hệ già sang trái tim thế hệ trẻ. Nếu cạnh một cây xà nu gục ngã bởi đạn pháo kẻ thù đã có bốn năm cây khác mọc lên thì người dân Tây Nguyên cũng thế hệ nối tiếp thế hệ đứng lên chiến đấu với sức sống kiên cường: anh Quyết hi sinh đã có Tnú và Mai tiếp bước; Mai ngã xuống lúc đang tuổi thanh xuân như cây xà nu trưởng thành bị đạn pháo quân thù bắn ngang thân lại đã có Dít đứng vào vị trí,... Người dân Tây Nguyên thế hệ nối tiếp thế hệ, bên cạnh lớp người già từng trải như cụ Mết là lớp trẻ đầy nhiệt huyết với những người như Dít, như Heng. Điều này đã giúp nhà văn Nguyễn Trung Thành khẳng định một chân lí: sức sống Tây Nguyên là bất diệt.

Cây xà nu còn là biểu tượng cho những phẩm chất cao đẹp của người Tây Nguyên như tình thương yêu đoàn kết, khát vọng tự do và sức mạnh phi thường.

Người dân Tây Nguyên trong cuộc sống cũng như trong chiến đấu luôn kề vai sát cánh, gắn bó với nhau. Phẩm chất này được gợi lên qua hình ảnh những cây xà nu cổ thụ trở thành sự che chở, là chỗ dựa cho những cây xà nu mới mọc. Những cây xà nu lớn lực lưỡng đan kết cùng những cây mới mọc tạo thành một rừng xà nu vững chắc.

Xà nu là biểu tượng cho lòng yêu tự do của người Tây Nguyên. Đã là cây xà nu thì cây nào cũng có dáng đứng thẳng, ngạo nghễ, ham ánh sáng và khí trời, «nó phóng lên rất nhanh để tiếp lấy ánh nắng». Hình ảnh này cũng giống như Tnú, như dân làng Xô Man hướng về ánh sáng cách mạng, đến với tự do.

Sức mạnh phi thường của người dân Tây Nguyên cũng được thể hiện qua hình tượng xà nu. Chính cụ Mết đã từng nói với Tnú: «Không có cây gì mạnh bằng cây xà nu đất ta». Lửa xà nu thấp sáng đường rừng, thấp sáng cho dân làng Xô Man mài dao, mài rựa chuẩn bị lực lượng
(Xem tiếp trang 52)

- Hoạt động 4 - Thử nghiệm tích cực: + GV phát cho mỗi nhóm vài tranh hoặc ảnh đã chuẩn bị, yêu cầu HS trong nhóm cho biết: tên và ích lợi của cây trong hình; + HS làm việc theo nhóm; + Sau khi các nhóm quan sát xong, GV thu tranh lại và cá nhân một số HS trình bày tên và lợi ích của các cây trong hình; + HS và GV nhận xét, đánh giá hoặc trao đổi thêm về nội dung trình bày.

Trong DH ở tiểu học, không có một phương pháp hay một hình thức DH nào là tối ưu và mang lại hiệu quả cao nhất. Lựa chọn phương pháp và hình thức tổ chức DH phù hợp với nội dung bài học, phù hợp với đặc điểm tâm sinh lí HS, phù hợp với thực tế DH của mỗi lớp là nhiệm vụ quan trọng của mỗi GV. Bài viết góp phần giúp GV có thêm một lựa chọn trong việc tổ chức DH cho HS nhằm nâng cao chất lượng GD toàn diện ở tiểu học hiện nay.

Phụ lục: Phiếu hướng dẫn quan sát

TRƯỜNG	LỚP.....	NHÓM.....
PHIẾU HƯỚNG DẪN QUAN SÁT		
1. Tên cây quan sát		
2. Đó là cây cao cho bóng mát hay cây hoa, cây cỏ?		
3. Cây đó có hoa hay không?		
4. Có thể nhìn thấy phần rễ cây không? Tại sao? Đối với những cây mọc trên cạn rễ cây có vai trò gì đặc biệt?		
5. Cây em quan sát được có xanh tốt không? Tại sao?		
6. Em hãy nêu ích lợi của cây ?		

Tài liệu tham khảo

1. Bộ GD-ĐT. **Tự nhiên và Xã hội 2**. NXB Giáo dục Việt Nam, H.2011.
2. Kolb D. **Trải nghiệm học tập kinh nghiệm như là nguồn gốc của việc học và phát triển**. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1984.
3. Geoffrey Petty. **Dạy học ngày nay**. NXB Stanley Thornes (Bản dịch Dự án Việt - Bỉ, 2003).

SUMMARY

Experiential education is a process focusing on utilization of maximum existing knowledge and experience of students, creating all conditions so that students improve their abilities in learning activity. In teaching of Nature and Society subjects at elementary school, experiential education create opportunity for students to improve their maximum knowledge on human, thing, natural phenomenon very closed in their life as well as create opportunity in order that students develop their senses in learning.

Giá trị biểu tượng “cây xà nu” ...

(Tiếp theo trang 54)

chiến đấu. Và khi cuộc đồng khởi nổ ra thì sức mạnh lòng căm thù của nhân dân được miêu tả như sự nổi giận, sự trừng phạt của rừng xà nu: «Suốt đêm nghe cả rừng Xô Man ào ào rung động và lửa cháy khắp rừng...»

2. Không thể phủ nhận, hình tượng «cây xà nu» là một thành công xuất sắc về phương diện nghệ thuật của nhà văn Nguyễn Trung Thành - nhất là trong thủ pháp nhân cách hoá, miêu tả cây xà nu như con người. Thân cây trở thành «thân hình xà nu», nhựa xà nu «như những cục máu lớn», rừng xà nu «ưỡn tấm ngực lớn của mình ra che chở cho làng». Nhà văn đã biến rừng xà nu thành một hệ thống hình ảnh, một «nhân vật» được miêu tả song song, ứng chiếu với hệ thống hình tượng nhân vật. Tất cả đều phát huy sức mạnh của thủ pháp nghệ thuật nhân cách hoá, nghệ thuật mang tính biểu tượng.

Xây dựng tính biểu tượng «cây xà nu», Nguyễn Trung Thành đã kết hợp bút pháp tả và gợi: bút pháp tả đem đến hình ảnh cụ thể, sinh động về cây xà nu - một loài cây họ thông, mang sức sống bền bỉ mãnh liệt, gắn với đời sống người dân Tây Nguyên; bút pháp gợi mang lại chiều sâu ý nghĩa biểu tượng của xà nu. Chính điều này làm cho biểu tượng mang một vẻ đẹp hào hùng, lãng mạn và điển đạt được chiều sâu tư tưởng tác phẩm. □

Tài liệu tham khảo

1. Ngữ văn 12 (nâng cao, tập 2). NXB Giáo dục, H. 2008.
2. Nguyễn Đăng Mạnh. «Nguyễn Ngọc, con người làng mạn» (sách Nhà văn Việt Nam hiện đại, chân dung và phong cách). NXB Trẻ, TP. Hồ Chí Minh, 2000.
3. Nhị Ca. «Bàn tay Tnú và cây xà nu». Tạp chí Văn nghệ quân đội, số 8/1976.

SUMMARY

“Rung xà nu” is a typical work for Nguyen Ngoc’s art style. “Rung xà nu” - a short story - embraced the major matters of the nation and Vietnamese people during the period of resistance against the U.S. To express the theme of the work, the writer, Nguyen Ngoc successfully described the “xa nu” image. This article discusses about the xa nu’s symbolic value, suggests an approach and exploits “Rung xà nu” story.